

OULUN SUOMALAINEN YKSITYIS-
LYSEO.

1874—1890.

Niilo Liakka.

MUISTELO SUOMALAISEN OPPIKOULUTAISTELUN
KIIVAIMMALTA KAUDELTA.

Oulun suomalaisen yksityislyseon historia on lyhyt. Koulu toimi täysluokkaisena ainoastaan kolme vuotta, nimittäin lukuvuodet 1880—83. Näinäkin vuosina ylin luokka oli hyvin pieni. Ylioppilaksi pääsi v. 1881 vain neljä oppilasta, joista 2, siis 50 %, vielä (v. 1940) elää; seuraavana vuonna ainoastaan yksi, mutta kolmantena jo 21. Koulun toiminta lakkasi sitten edempänä selitettävästä syystä v. 1890, jolloin viimeiset 8. luokan oppilaat pääsivät ylioppilaisiksi. Puolen vuosisadan kuluessa Oulun suomalainen yksityislyseo on ehtinyt painua unohdukseen. Valaisuna sekä suomalaisuustaistelun vaiheisiin yleensä että erittäinkin Pohjois-Suomen sivistyselämässä esiintyneisiin koettelemuksiin lienee seuraava muistelo paikallaan tässä kouluhistoriallisessa julkaisussa.

Suomalaisen yksityislyseon perustaminen Ouluun v. 1874 johtui kuuluisan parooni Kasimir von Kotherin johtaman nuoren kouluhallituksen ja hänen asiantunteviksi neuvonantajikseen määrättyjen professorien L. L. Lindelöfin ja C. G. Estlanderin suunnitelmista Suomen kouluolojen järjestämiseksi. Kouluhallituksen ensimmäisen päällikön intohimoinen viha suomalaista sivistysmuotoa vastaan on tunnettu. Mainitut ansiokkaat tiedemiehet olivat nuoruudessaan olleet innostuneita suomalaisuusharrastukseen, mutta

1870-luvulle jouduttaessa he olivat perinpohjin muuttaneet mielensä. Heidän omaksumaansa koulujärjestelmää oli, kertoo rehtori B. Estlander teoksessaan »Elva årtionden ur Finlands historia», v. 1870 toimintansa aloittanut kouluhallitus ryhtynyt toteuttamaan. He eivät pitäneet aivan mahdolltomana suomen käyttämistä oppikoulun opetuskielenä, sillä Jyväskylän ja Kuopion lyseot sekä Helsingin normaali-lyseon suomalainen osasto samoin kuin v. 1872 Helsinkiin perustettu yksityinen suomalainen alkeisopisto olivat tosiasioita, joita yliopistonopettajat eivät voineet ilman muuta sivuuttaa. Mutta he olivat tulleet mielestensä huomaamaan suomenmielisten pyrkimyksistä aiheutuvan toisen sivistyksellisen vaaran, jonka torjumiseen he tahtoivat käyttää voimansa. »He pelkäsivät», lausuu B. Estlander, »virkamiesproletariaattia, suorastaan talonpoikaisoloista lähtevää uutta sivistynyttä luokkaa, kieleltään ja hengeltään Skandinaviasta vieraantunutta. Koko meidän valtiollinen asemamme vaati heidän mielestään vanhoillisuutta.» Koulujen tuli heidän mielestään noudattaa syntynyttä yhteiskunnallista tilaa, ei kulkea kehityksen edellä uusia oloja luomassa. Tämän käsityskannan mukaisesti lyseoiden tuli olla pääasiallisesti ruotsinkielisiä, liittyä olemassaolevaan kulttuuriin ja etupäässä palvella ylempään yhteiskuntaluokkain lapsia. Suomenkielisen talonpoikaisväestön ja käsityöläismestarien lapset tässä ohjelmassa osoitettiin pyrkimään uusiin suomenkielisiin realikouluihin, jotka heistä kasvattaisivat suomenkielistä keskiluokkaa. Siitä sitten vähitellen aikain kuluessa syntyisi suomalaisen oppikoulun avulla suomenkielinen yläluokka. Kansakoulujen oli määrä opettaa pientilallisten ja tilattoman väestön sekä kaupunkien työväestön lapsia. Tämän koulujärjestelmän on myöhemmin ruotsalaisuuden taistelun lipunkantaja Aksel Lille leimannut ei ainoastaan kovin ylimysmieliseksi, vaan myös liian teoreettiseksi, kun siihen ei sisältynyt ammattikouluja realikoulujen jatkoksi. Rehtori Estlander vielä 1920-luvulla, kirjoittaessaan asiasta mainitussa teoksessaan, näyttää kuitenkin suosivan isänsä kaa-

vailuja. Katkeran ivallisesti hän lausuu 1870-luvun suomalaisista koulusuunnitelmista: »Kiven 'Seitsemän veljestä' valmistuivat valtaamaan latinalyseoit ja astumaan virkamiesuralle.»

Kouluhallitus ja sitä suosiva senaatti luottivat näet asiantuntijoihinsa, joiden ohjelmaa käytiin siis häikäilemättömästi toteuttamaan mm. Oulussa. Tässä ylen laajan läänin pääkaupungissa oli läänin ainoa yliopistoon johtava oppikoulu, joka 1860-luvun lopulla oli tehty kaksikieliseksi. Alaluokilla opetuskielenä oli suomi, yläluokilla ruotsi. Tästä järjestelystä kouluhallitus kysyi keväällä 1871 ja tammi-kuussa 1872 koulun opettajakunnan mieltä. Kummallakin kerralla opettajakunnan suuri enemmistö puolsi suomea Oulun lyseon opetuskieleksi. Samaa mieltä oli kouluneuvosto ja siihen käsitykseen yhtyivät myös Oulun kaupunkilaiset, jotka elokuussa 1873 kutsuttiin maistraatin eteen ilmaismaan mielipiteensä tästä yhä suurempaa mielenkiintoa herättävästä asiasta.

Mutta oli sentään kouluhallituksen asiantuntijoillakin, professoreilla Lindelöfillä ja Estlanderilla, Oulussa aateystäviä. Lyseon rehtori J. M. Kalm ei tyytynyt opettajakunnan, ei kouluneuvoston eikä kaupungin raastuvankokouksen kannanottoon. Hän laittoi näet senaattiin anomuksen, johon oli kerännyt 48 allekirjoittajaa, saaden myöskin läänin kuvernöörin yhtymään siihen. Kirjelmästä vaadittiin kouluhallituksen lausunto, joka tietysti oli Oulun rehtorin kantaa puoltava. Niin sitten senaatti marraskuussa 1873 ratkaisi kauan vireillä olleen Oulun lyseon opetuskielen asian. Sen kirjelmässä kouluhallitukselle sanottiin: »Kokemus Oulun lyseon aikana on osoittanut, että ainoastaan vähäinen luku niistä, joilla suomi on äidinkielenä ja jotka ovat saaneet pääsyn mainittuun oppinutta sivistystä varten aiottuun kouluun, on siinä lopettanut kurssinsa, ja että koska teidän tekemänne sijoitussuunnitelman mukaan neliluokkainen realkoulu, suomi opetuskielenä, tulee asetettavaksi mainittuun

kaupunkiin, näiden luokkain sivistystarve tulee paremmin tyydytetyksi tällaisen realista ja yleistä kansalaissivistystä tarkoittavan oppilaitoksen perustamisella, johon pääasiallisesti voidaan toivoa oppilaita seudun suomenkielisistä kouluista.»

Kirjelmässä lausuttiin vielä, ettei senaatti ollut voinut olla ottamatta huomioon sitä kohtuuttomuutta, että Oulun kaupungissa ja läänissä asuva monilukuinen säätyläisluokka, jonka lapset kodissa saivat alkuopetuksensa ruotsin kielellä ja josta luokasta lähtivät useimmat puheena olevaa lyseota käyvät oppilaat, pakotettaisiin, jos suomi määrättäisiin siihen opetuskieleksi, joko estymään käyttämästä lapsiaan paikkakunnan koulussa tai panemaan niitä semmoiseen kouluun, jossa opetuskieli olisi toinen kuin heidän äidinkielensä, minkä vuoksi heidän tulisi vaikeaksi, jollei mahdottomaksi-kin, saavuttaa oppia ja tietoja, sekä vieläkin, että oppikoulu, missä opetus annetaan ruotsin kielellä, joka kuitenkin on yhteydessä maan kulttuurin kanssa ja ainakin toistaiseksi on sen varsinaisena sivistyskielenä, siten tulisi puuttumaan siltä osalta maata, joka on Vaasan ja Mikkelin pohjoispuolella.»

Täten siis senaatti ja kouluhallitus asiantuntijoinensa olivat järjestäneet Oulun kouluolot sen käsityksen mukaan, mikä heillä oli sikäläisen väestön sivistystarpeesta ja sen tyydyttämisestä.

Mutta Oulun kaupunkilaisten valtavalla enemmistöllä samoin kuin läänin väestöllä oli aivan toinen käsitys sivistystarpeestaan. Sitä käsitystä Oulussa kypsytettiin talven 1874 kuluessa. Ratkaiseviin päätöksiin päästiin kuitenkin vasta kevääseen jouduttaessa. Silloin astui toiminnan johtoon reipasotteinen mies, 36-vuotias komministeri *Wilhelm Lindstedt*, joka toukokuun alussa oli siirtynyt Seinäjoen kapalaisen virasta Ouluun. Hänestä tuli Oulun suomalaisen yksityislyseon »isä», jonka toimesta muutamassa kuukaudessa suoritettiin tarpeelliset valmistelut, jotta uusi koulu voi syyskuussa aloittaa toimintansa. Tämän sivistyshisto-

riassa hyvin harvinaislaatuisen suorituksen selitykseksi on muutama selvittävä sana paikallansa.

Pastori Lindstedt oli näet edellisissä toimipaikoissaan, Ilmajoella ja Seinäjoella, joutunut kokemuksiin, jotka olivat olleet omiansa varta vasten valmistamaan hänet siihen tärkeään tehtävään, jonka suorittaminen häntä Oulussa odotti. Kohta papiksi vihkimisensä jälkeen hän oli joutunut Ilmajoen suuren pitäjän kirkkoherran rovasti K. R. Forsmanin apulaiseksi, toiminut sittemmin saman pitäjän emäseurakunnan kappalaisen, pastori K. K. von Essenin virantekijänä, kun Essen valmistui yliopiston professoriksi. Rovasti Forsmanin perhe oli likeisessä kosketuksessa suomalaisen oppikoulun alkuvaikeuksiin. Kun kouluhallituksen toimesta normaalilyseon suomalainen osasto oli päätetty siirtää pääkaupungista Hämeenlinnaan ja suomenmieliset olivat koonneet voimansa ja perustaneet Helsinkiin Suomalaisen alkeisopiston, tämän merkittävän oppilaitoksen ensimmäiseksi rehtoriksi oli kutsuttu Ilmajoen rovastin poika, oppineisuudesta mainittu maisteri K. W. Forsman, myöhemmin Vaasan läänin kansakouluntarkastaja. Pastori Lindstedt sai siis läheltä tuntea suomalaisen oppikoulun synnytystuskia. Hän oli luonteeltaan aktiivinen, eikä malttanut jäädä toimettomaksi sivusta katsojaksi. Rovasti Forsmanin apulaisena oli toiminut niinkään Lindstedtin tuleva lanko pastori Abel Nyholm, hänkin hehkuvahenkinen suomalaisuuden harrastaja ja myöhemmin Vaasan yksityisen suomalaisen lyseon perustamistoimien johtaja. Pastorit ryhtyivät osaltansa tukemaan Helsingin suomalaista koulua ja saivat puhutetuksi Ilmajoen ja Seinäjoen kunnanmiehet myöntämään sille kunnan puolesta kannatusavustusta. Paikkakunnan ruotsinmieliset virkamiehet hälyttivät Helsingfors Dagbladin lyömään hätärumpua, kun näet kuntalaisia tarkoitettiin verottaa kunnan ulkopuolella olevan laitoksen hyväksi, mikä leimattiin laittomuudeksi. Intomielisiä pastoreita uhkailtiin jo rikoslain ankarilla säädöksillä valtakunnan alamaisten luvattomasta verottamisesta. Kuntain päätökset

senaatti asianomaisen kanteen johdosta julistikin mitättömiksi, mutta pastorit toki selviytyivät osaltansa syytöksestä ilman muuta. Yksityistä lahjoittelemista ei luonnollisesti voitu kieltää, ja niin Ilmajoelta samoin kuin Seinäjoelta saatiin kerätyksi tarkoitukseen paljon enemmän varoja kuin kumpikaan kunta oli siihen myöntänyt. Lindstedt rankaisi Seinäjoen v.t. lukkaria, joka oli huolimattomasti kirjoittanut pöytäkirjaan kuntakokouksen päätöksen Alkeisopiston asiasta, velvoittaen hänet käymään talosta taloon, ja torpasta torppaan keräyslistoineen. Iloksensa Lindstedt voi lähettää pääkaupunkiin kuntakokouksen myöntämään verrattuna kolminkertaisen summan. Innostuksestansa ajatukseseen, että suomalaisissa oppikouluissa oli kasvatettava uutta virkamiesluokkaa, hän on muisteloissaan maininnut, että sitä hänessä synnyttivät ja kannustivat havainnot kelvottomista virkamiehistä, jotka käsittivät asemansa ja elivät kuin olisi kansa ollut heitä varten, heillä ei juuri mitään velvoituksia kansaa kohtaan, jos ehkä olivatkin esivallan alttiita palvelijoita. Ilmajoella hän oli myöskin tutustunut valveutuneisiin talonpoikiin, joiden hän mainitsee seuranneen virkeästi isänmaan yleisiä asioita ja toimineen paikkakunnalla yleisen edistyksen hyväksi. Sekin havainto osaltansa vaikutti hänen katsomukseensa.

Oulun koulutaistelun johtajana Lindstedt oli todella mies paikallansa. Hänen vaikutusvoimaansa lisäsivät vielä henkilölliset ominaisuudet, sillä hän oli vakava ja arvokas koko olemukseltaan sekä käytöstavaltaan hienostunut. Hän voitti asiansa puolelle niitakin, jotka eivät ymmärtäneet sen kanta-vuutta, tuskin edes sitä oikein suosivat. Asiallisesti hän arvosteli yksityislyseon perustamisen hyvin ymmärtäen, että se tehtävä oli Oulussa paljon vaikeampi kuin Helsingissä niin hyvin taloudellisesti kuin henkistenkin voimien puolesta. Epäröinti ei häntä kuitenkaan vaivannut, hänessä oli siksi paljon rohkeaa ihanteellisuutta, että hän katsoi vaikeuksien olevan voittamista varten.

Eihän päällikkö yksinään voita sotaa, hän tarvitsee siihen

apulaisia alipääälliköikseen. Edempänä kerrottaessa Oulun suomalaisen yksityislyseon ensimmäisen toimintavuoden opettajista tulee mainittavaksi useita niitä miehiä, jotka osaltansa edistivät suomalaisen oppikoulun saamista Ouluun v. 1874. Pedagogien lisäksi on mainittava eräitä suomenmielisiä maallikkojakin. Vankilan ja sairaalan lääkäri *Lauri Robert Olsoni*, savokarjalaisen ylioppilasosakunnan kasvatteja ja sen toveripiirissä suomalaisuuden harrastuksen omaksunut, oli arvovaltainen mies ja harras suomalaisen lyseon suosija, kuuluu koulun ensimmäiseen johtokuntaankin. Maanviljelijä, kelloseppä ja valuri *Klaes Engelbrekt Helander* oli Kalajoelta muuttanut Ouluun, jossa harjoitti pääasiassa valurin ammattia. Hän oli virkeä ja yritteliäs liikemies, jonka työpajan tuotteet levisivät 1860- ja 1870-luvulla koko Oulun lääniin ja sen rajojen ulkopuolellekin, sekä horjumaton suomalaisuuden harrastaja ja tarmokas edistäjä. Hän toimi Suomalaisen lyseon rahastonhoitajana muutamia vuosia. Oulun maalaiskunnan kunnankirjuri *Matti Luoma* oli niitä merkittäviä »omatekoisia miehiä» (self made man), joita meillä on ollut monta maalaisväestössäkin. Hänen uransa alkoi renkipojasta Kuusamossa, jatkui sitkeissä ponnistuksissa kirjoitustaidon ja opin kartuttamiseksi omin neuvoin, kunnes hän tuli Ouluun köyhäntalon vahtimestariksi ja kirkon suntioksi. Luoma tuli tunnetuksi tunnollisuudestaan ja tarmostaan tehtävissään, valittiin moniin kaupunginkin luottamustoimiin, vaikka oli maalaiskunnan palvelija. Hän hoiti useita vuosia palkkiotta yksityislyseon rahastoa, ollen myös lyseon johtokunnan jäsen.

Koulu oli aloitettava syksyllä 1874 perin vaatimattomasti kaikin puolin, sillä rahoja oli kerättyä vain muutama sata markkaa. Vasta Oulun syysmarkkinain aikana Oulunjoen Knuutilassa pidettävistä arpajaisista voitiin toivoa tuntu-vampaa lisäystä koulun kassaan. Huoneisto vuokrattiin »Bomanin mamsellin» (ent. leipurimestari Matti B:n tyttären) talosta kirkon vierestä Ison Uudenkadun ja Kajaaninkadun kulmasta, josta saatiin kolme huonetta, sali ja kaksi

kamaria, sillä koulu alkoi kaksiluokkaisena, oppilaita yhteensä 33. Siinä talossa, jonka nykyisin omistaa Oulun N. M. K. Y., suomalainen yksityislyseo toimi koko olemassaolonsa ajan. Viettäessään kesällä 1934 koulun 60-vuotismuistoa ikämiehet, entiset oppilaat kiinnittivät entisen koulunsa seinään vaskisen muistotaulun, jossa on seuraava, piispa J. A. Mannermaan sepittämä kirjoitus:

Oulun Suomalainen Yksityislyseo, Pohjois-Suomen ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu, suoritti kunniaakkaan työnsä tässä paikassa. Kansan opinjano ja uhrimieli perusti yksityislyseon v. 1874, ja se jätti työnsä jatkamisen suomalaiselle valtion lyseolle vuonna 1890.

Kiitolliset entiset oppilaat asettivat muistotaulun vuonna 1934.

Oulun N. M. K. Y. on suonut sijan muistotaululle ja sitoutunut uudisrakennuksenkin ja talonkaupan sattuessa asianmukaisella tavalla pitämään huolen siitä, että muistotaulu pysyy paikassansa. Oulun kaupunginvaltuusto on tämän arvokkaan sivistyksellisen muistomerkin kunnioittamiseksi ottanut sen hoitoonsa.

Koulukalustoa lainailtiin vähän sieltä, vähän täältä kaupungin muiden koulujen vanhoista varastoista, ainoastaan jokin määrä tuoleja lienee ensimmäiseksi vuodeksi ostettu uusia. Seuraavina vuosina siihen asti, että koulu ehti täysluokkaiseksi, huoneistoa laajennettiin poistaen väliseiniä ja siten yhdistellen huoneita, jotka tietysti tulivat monen muotoisia, muutamat epämuotoisiakin, ja jotka yleensä olivat hyvin pieniä. Tämän kirjoittaja joutui kouluaijansa kolmena viimeisenä vuonna opetettavaksi talon entisestä suolavarastohuoneesta ohuella seinäpaperilla siistityssä luokkahuoneessa. Se oli meidän n. 20 oppilaan luokalle niin pieni, että kun oppitunti oli kulunut jonkin verran yli puolivälin, ilma kävi niin raskaaksi, että lamput rupesivat arveltavasti himmenemään. Vasta kun ovi oli ollut muutamia minutteja auki, lamput jälleen kirkastuivat ja opetus voi

jatkoa. Mitään eteistä ei ollut, tuuletus oli toimitettava työntämällä ovi auki suoraan ulkoilmaan, olipa sadesää tai vaikka 30° ja vieläkin kovempi pakkanen. Päälystakit ripustettiin luokkahuoneen seinällä oleviin nauloihin, ja etenkin sateilla ne eivät suinkaan auttaneet huoneen ilman raikkautta. Luokan seinät olivat pitkäaikaisesta, suolan aiheuttamasta kosteudesta pehmenneet, niin että niihin voi käsin kaivaa nyrkin mentäviä kuoppia. Kun näihin tuli pakkasilla kuuraa ja kylmä uhosi selkään, täytyi lakata kaivelemasta seiiniä. Tämä lienee ollut koulun kurjin luokkahuone. Tietääkseni useimpain tämän luokan oppilaiden terveys kesti koetuksen. Yleensä tämän koulun oppilaista on suuri prosentti kuollut keuhkotautiin verraten varhaisessa iässä.

Palatakseni koulun alkuvarusteisiin on mainittava, että jokin määrä opetusvälineitä, karttoja ym. ostettiinkin.

Entäs opettajat? Ensimmäisenä vuonna ei koulussa ollut ainoatakaan päätoimista opettajaa. Rehtoriksi rupesi pastori Lindstedt. Opetusta hoitivat melkein yksinomaan kaupungin ruotsalaisen lyseon opettajat, kaikki ilmaiseksi, jotkut vuoden, toiset kaksi, jopa jotkut kolmekin vuotta. He eivät olleet kaikki suomenmielisiä, vaan toimivat oikeamielisydestä, ilmaisten siten selvästi vastalauseensa hallituksen Ouluun kohdistamaa koulupolitiikkaa vastaan.

Tieto suomalaisen lyseon alkamisesta ei ensi syksynä ehtinyt laajalle levitä. Lähes puolet oppilaista lienee ollut ruotsalaisesta lyseosta eronneita, mikä mistäkin syystä, monet varmaan toivoen uudessa koulussa paremmin edistyvänsä, jotkut kaiketi myöskin opetuskielen vuoksi. Pieni toinen luokka oli yleensä »siirtolaisia», kaikki eivät kuitenkaan Oulun lyseosta, vaan joidenkin ala-alkeiskoulujen kasvatteja läänin muista kaupungeista. Vasta seuraavana syksynä kouluun ilmoittautui runsaasti pyrkijöitä, meitä ensiluokkaksiakin oli 27, niin paljon kuin koulun »isoonsaliin» mahtui, sillä useita oli jäänyt luokalle. Nyt oli oppilaissa useita talonpoikaiskotien lapsia läänin eri puolilta, työläislapsia Oulusta, alempien virka- ja palvelusmiesten poikia. Suuri enemmistö oli

nyt supisuomalaisia, siis niitä »Jukolan veljeksiä», joiden pääsyä opin tielle ruotsikot pelkäsivät.

Palkattomin opettajavoimin koulu ei enää tullut toimeen, sillä kolmella luokalla koulussa oli nyt 58 oppilasta. Ensimmäiseksi päätoimiseksi opettajaksi kouluun oli nyt valittu 25-vuotias maisteri *Anton Oskar Forsman*, joka myös määrättiin koulun rehtoriksi. Hänestä koulu sai innostuneen ja uskollisen opettajan ja rehtorin, joka paria vuotta lukuunottamatta palveli tätä koulua koko sen toimintakauden. Hänen varsinaisena opetusaineenansa oli latina, jolla koulun opetusohjelmassa oli määräävä asema, ensimmäisellä luokalla 8, muilla luokilla muistaakseni 6 tuntia viikossa. Kun muiden aineiden opetus vielä oli pääasiallisesti ennallaan, nimitäin ruotsalaisen lyseon opettajien varassa, joilla usein oli esteitä, niin rehtorin täytyi olla valmiina astumaan milloin minkin aineen opettajaksi, ruotsin, maantieteen ym. *Forsman* antautui kohta alussa koko olemuksellaan hänen johtoonsa uskotun koulun palvelukseen. Olisi liikaa sanoa häntä armoitetuksi pedagogiksi. Häneltä puuttui yksi pedagogin välttämättömiä ominaisuuksia, huumorin lahja. Se esti häntä ymmärtämästä poikia, teki hänet aina vakavaksi, juhlalliseksi, usein mahtipontiseksi. Pienet asiat paisuivat usein tarpeettoman suuriksi. Latinassa ja kreikassa, joita hän myöhemmin opetti yksinomaisesti, hänellä oli hyvät tiedot, mutta syvempää käsitystä luettujen »auktorien» hengestä hän ei voinut oppilaille antaa eikä siis varsinaisesti innostaa klassillisuuteen. Osanottavasti hän seurasi oppilaitensa toimintaa heidän koulusta päästyään, vaikka yleensä korostaen sitä, kuinka kukin oli ulkonaisesti menestynyt ja tuottanut koululle kunniaa. Niitä, jotka eivät kiinnostuneet latinan lukemiseen, hän usein arvosteli yksipuolisesti ja kyllästytti heitä, niin että he erosivat kesken. Suuria erehdyksiä hänelle sattui arvosteluissaan, sillä moni »kovapäiseksi» leimattu on kunnostautunut hyvinkin vastuullisilla paikoilla elämässä.

Kaiken kiitoksen yläpuolelle on asetettava rehtorin tarkka

huolenpito koulun vähäisestä omaisuudesta, omasta ja lainatusta, ja sen vielä vähäisemmistä rahavaroista. Kassa karttui toisinaan markan ja sitä pienemmistä, jopa 10 pennin antimista. Mutta kyllä sitä käsiteltiin sen mukaisen tarkasti. Varsinaisena tulolähteenä olivat usein Oulun syysmarkkinain aikana pidetyt arpajaiset hajoitetun ruotuväen vanhassa hatarassa »harjoitusmaneesissa». Voittoa niihin valmistivat ja keräsivät pääasiallisesti kaupungin suomenmieliset naiset, saaden jonkin verran tukea suomalaisuuden suosijoilta läänin muistakin kaupungeista ja maalaiskunnistakin. Kun vv. 1877-78 valtiopäivien jälkeen, siis 4 vuotta omin avuin toimittua, ruvettiin saamaan vähäistä valtionapuakin, niin taloudenhoito hiukan keveni, mutta tiukkaa teki ja huolet painoivat loppuun saakka. Koulu oli näet 1882 v:n valtiopäivien jälkeen otettava valtion huostaan. Mutta lähimmät asianomaiset eivät vielä olleet mielestänsä tarpeeksi asti sitä kiduttaneet. Kouluneuvosto, jonka tehtävänä oli lähinnä valvoa koulun menestystä, oli siitä ensimmäisen valtionavun anomuksen johdosta antanut perin julkean, lääninsihteerin Konst. Hildénin allekirjoittaman lausunnon: »Paikkakunnan suomalaisen väestön tarve on hyvin tyydytetty äsken perustetulla realikoululla ja kaupungin kansakouluilla, eikä mitään estettä ole olemassa myös suomalaisten oppilaiden pyrkimiselle kaupungin 7-luokkaiseen lyseoon, kunhan heillä on sen verran ruotsin taitoa, että voivat nauttia opetusta mainitussa oppilaitoksessa.» Kun nyt keisari Aleksanteri III määräsi, että Ouluun oli perustettava valtion kustantama suomalainen lyseo, niin kouluhallitus esitti ja senaatti järjesti, että tämä uusi lyseo oli v. 1883 aloitettava toimintansa yksiluokkaisena ja yksityislyseon valtionapu oli lakkaava ensimmäiseltä luokalta. Edellistä oli vuosi vuodelta lisättävä yhdellä luokalla, jälkimmäistä alhaalta päin tyypistettävä, kunnes syksyllä 1890 valtion lyseon tultua täysluokkaiseksi yksityislyseo lakkasi olemasta. Yksityislyseo kuristettiin siis vähitellen 7 vuoden aikana. Opettajavirat siinä tulivat väliaikaisiksi ja vähemmän halutuiksi, pystyviä

henkilöitä niihin oli vaikea saada. Koulun määrärahan pienetessä palkkaaminen vaikeutui vaikeutumistaan. Valtionlyseon opettajista koulun entinen rehtori Forsman ja lehtori *Sakari Westerland* tehokkaasti tukivat sen toimintaa noina loppuvuosina.

Luokkien lisääntyessä oli luonnollisesti palkattava koululle omia vakinaisia opettajia. Tuntiopettajana alusta alkaen toiminut *Johan Albert Bergman* otettiin v. 1876 varsinaiseksi opettajaksi, jona hän toimi v:een 1886 asti. Hänestä koulu sai »originaalin», jonka opettajapätevyys ei perustunut todistuksiin, sillä hän ei ollut suorittanut mitään tutkintoa tultuaan v. 1862 ylioppilaaksi Vaasan lyseosta. Suomalaisuutta hän harrasti ja koetti perehtyä suomen kirjalliseen käyttöön. Hän julkaisi muutamia suomalaisia historiallisia novelleja ja suomennoksia. Hänkin opetti aluksi eri aineita, mutta vakiintui sitten suomen opettajaksi ja hoiti kieliopin ja ainekirjoituksen opetusta ylimmille luokille asti ilman mitään erityistä menetelmää, mutta ei aivan ilman tuloksia. Kirjallisuuden opetuksesta ei ollut puhuttakaan. Aivan ilman kirjallisuuden tuntemusta ei silti jääty sillä V. P. K:n lainakirjastosta lainailtiin ahkerasti kirjoja, ja konventin perustamisen jälkeen sille hankittiin nopeasti kasvava kirjasto, josta oli saatavana suomalaiset kaunokirjalliset kirjat, parhaat tietokirjatkin. Myöskin ruotsinkielistä kirjallisuutta ostettiin, niin ankaria »fennomaaneja» kuin oltiinkin. Tämän kirjoittaja muistaa, kuinka hikoilin Fredr. Cygnaeuksen teosten lukemisessa, sillä kieli oli niin vaikeata silloisen ruotsin taitomme kannalta. Bergman salli oppilaiden ajatella aivan ominpäin, ei koskaan ainetta antaessaan vaatinut noudattamaan sitä jäsennyttä ja kantaa, minkä oli luokalle esittänyt. Ei häneltä suinkaan puuttunut omia ajatuksia, mutta nähtävästi hän toivoi itseänsäkin kohtaan osoitettavan suvaitsevaisuutta, siksi hän ymmärsi hyvin oppilaidenkin kipuuta siinä suhteessa. Kun »Ape» ei pitänyt mitään kuria luokalla, niin järjestyskin oli heikko, mutta sopimattomuuksiin ei liene koskaan menty. Ja niin inhimillistä opetta-

jaa oppilaat kunnioittivat hänen erikoisuuksistansa huolimatta.

N. 1876 koulun opettajaksi tuli maisteri *Konrad Fredrik Kivekäs*, joka kohta veti suurta huomiota puoleensa. Hänen varsinaisena opetusaineenansa oli historia, mutta alkuvuosiinsa hän opetti jollakin luokalla myöskin suomea, jolloin lausutti mielellään Väriikki Stoolin Tarinoita Kansanvalistusseuran kustannuksella juuri ilmestyneestä suomennoksesta. Kivekäs oli edellisenä kesänä julkaissut historiallisen esityksen »Suomen sodasta 1808—09» johdatukseksi Runebergin »Tarinoinhin», ja piti niistä loistavia kansantajuisia esitelmiäkin Oulussa. Hän oli henkevä mies, varreltaan ryhdikäs ja näöltään hieno, niinkuin esiintymisessäänkin. Pian opittiin tuntemaan, että koulu oli hänessä saanut todellisen voimanlisän. Koteuduttuaan Ouluun hän, joka oli toiminut Helsingissä Uuden Suomettaren toimittajana, rupesi kirjoittelemaan Oulun Viikko Sanomiin, joita toimitti rehtori Forsman. Yhteistyön edellytyksiä ei ollut niin eriluonteisilla miehillä. Niinpä Kivekäs perustikin 1878 v:n alusta ilmestyvän Kaiku-lehden, jonka toimittajana hän herätti suurta huomiota koko Pohjois-Suomessa, jopa kaikkialla maassa. Se oli hyökkäävän suomalaisuuden ja virkavallan vastustamisen esitaistelija maassa. Eräs Kemin virkamiesten v. 1881 nostama painokannejuttu, joka aiheutti Kivekkäälle 3 kuukauden vankeusrangaistuksen, kiristi opettajain keskeisiä välejä, sillä eräät opettajat paheksuivat Kivekkään esiintymistä virkamiehiä vastaan. Kun Kaiku seuraavana syksynä Oulun suuresta tulipalosta kertoessansa tuli satuttaneeksi sanansa niin, että niitä katsottiin voitavan selittää loukkaukseksi oululaisia vastaan, joksi ne eivät liene olleet tarkoitettut, ja kun koulun johtokunta antoi Kivekkäälle kirjoituksen johdosta varoituksen, hän erosi opettajanvirastaan. Kaipasimme Kivekästä. Hänen opetusmenetelmänsä vastaan voitiin tosin tehdä huomautuksia, sillä läksyn kuulusteluun hän ei kiinnittänyt sanottavaa huomiota. Huolimaton ja harrastamaton oppilas voi päästä liian helpolla. Mutta elävyyttä hän

osasi luoda tunteihinsa, ja mieleen hänen henkevät, kaunopuheiset esityksensä painuivat.

Kivekkään seuraajaksi historianopettajana tuli ruotsal. tyttökoulun kollega *Otto Wilhelm Viktor Hohenthal*, joka siten hoiti yläluokkien historianopetuksen v:een 1886 asti. Hän ei juuri opettanut mitään, kuulusti vain läksyjä änk-käävästi puhuen. Oli joku joukossa, joka ei ollut ennen luke-nut oppikirjaa, kun ei aina ollut kuulusteltu läksyjä. Sel-laiset kiittivät onneansa, että oli saatu kuulustaja. Olimme VIII luokalla, jolloin oli valmistauduttava ylioppilastut-kintoon. Hohenthalia mainittiin oppilaiden kesken »Plekuksi», minkä sanan alkuperää en tiedä, enkä merkitystä tunne. Olisivatko hänen isot korvansa aiheuttaneet sen nimityksen, en uskalla sanoa.

V. 1877 opettajakuntaan liittyi jälleen kaksi erittäin huomattavaa miestä: *Aukusti Juhana Mela* ja *Emil Hårdh*.

Mela aloitti Oulussa sen uranuurtavan toiminnan luonnonhistorian opettajana, joka sittemmin on kiinnittänyt hänen nimensä Suomen oppikoulun ja etenkin mainitun aineen opetuksen historiaan. Kasviopista hän teki koulun pääaineen, jota tuskin kukaan oli harrastamatta. Ruotsalaisessa lyseossa oli kasvioppia opetettu, mutta oppikirjaa lukien, niinkuin uskontoa, historiaa ym. aineita. Mitään käsitystä luonnonhistoriasta ei sellainen opetusmenetelmä antanut. Mela johti opetuksen elävän luonnon huomioimiseen, elävien kasvien tutkimiseen, retkeilemiseen kasveihin tutustumista var-ten. Varsinkin seuraavana keväänä hän oli oppilaiden kanssa kaupungin ympäristössä retkillä Kempeleessä ja Kiiminkiin päin Korvenkylässä saakka. Omin päin pojat hakivat kasveja iltakaudet, lauantaisin välistä »yöttöminä öinä» aamu-puoleen asti. Löydöt käytiin näyttämässä Melalle, joka laittoi Kaikuun katsauksia kasvikunnan edistymiseen. Keväältä 1878 Kaiku on Oulun kannalta kasvistollisesti varsin valai-seva tietolähde. Syksyllä kouluun kokoonnuttaessa kaikki IV luokan oppilaat olivat runsaasti ylittäneet määräluvun, joka oli muistaakseni 150 kasvia. Usean herbariossa oli 3—400

heidän itsensä keräämää kasvia. Eläinoppia luettiin talvella, mutta siihen ei oltu yhtä innostuneita. Melan opetusaineena oli myöskin laskento, mutta se aine jäi lapsipuolen asemaan luonnonhistoriallisten aineiden rinnalla. Kun palasimme kevätlukukaudelle 1879, saimme suureksi suruksemme kuulla, että Mela oli eronnut virastaan. Eräänä kirkkaana pakkaspäivänä koulun oppilaskunta saattoi hänet läpi kaupungin Limingan tulliin, josta hän jatkoi matkaa etelään meidän eläköön-huutojemme saattamana.

Hårdh pysyi yksityislyseon opettajana v:een 1885. Hänetkin voidaan lukea opettajakunnan »originaaleihin», sillä erikoinen hänkin oli. Omaa arvoaan hän teroitti tiukasti oppilaille. »Minä olen maisteri, ja te olette kuin hiiri lattialla», hän saattoi sanoa luokalle. Ja toisella kertaa luetella, kuinka monessa Euroopan maassa hän oli matkustanut, »mutta en ole missään nähnyt niin tyhmiä ihmisiä kuin täällä Oulun suomalaisessa lyseossa». Mutta nämä ja muut samanlaatuiset, varsin vähän mairittelevat sanat eivät herättäneet pahaa verta, sillä sen kaikki tunsivat, ettei sanojalla ollut pahaa tarkoitusta. Ne otettiin vastaan huumorilla. Useammin maisteri näet osoitti oppilailleen hyväntahtoista isällisyyttä, opetti hartaasti ja hyvällä menestyksellä saksaa, vapaaehtoisena aineena toisinaan ranskaakin, sekä johdatti heitä yleisivistyksellisiin asioihin, ollen siinä loistava poikkeus koulun opettajakunnasta. Hän edusti enemmän kuin kukaan muu koulun opettaja »humanioraa» koulun elämässä ja neuvoi mm. hyvän käyttäytymisen seikkoja. Opetusaineessaan saksassa hän laski vankan pohjan kirjallisuuden lukemiselle, ja monelle alalle hän avasi näköaloja. Leikkiä hänestä laskettiin paljon sekä koulussa että kaupungin seurapiireissä, joissa hän esiintyi salonkileijonana tanssiaisissa, aina viimeisen muodin mukaan pukeutuneena, jopa iltamaohjelman seuranäytelmissäkin aktiivisena osallistujana. Leikinlaskun ohella häntä kyllä kunnioitettiin, sillä se ymmärrettiin ja tunnustettiin, että omalaatuisuutensa ohella hän pyrki puolestansa edistämään suomalaista sivistystä. Häneen sovel-

tui säe: »jos sietikin naurua hiukkasen, toki arvoa runsaammin».

Erityistä arvonantoa nautti *Petter Gustaf Hällfors*, »Pekka», ruotsalaisen lyseon matematiikanlehtori, joka oli ollut Lindstedtin taitavana avustajana koulun perustamistoimissa. Hän opetti ilmaiseksi suomalaisessa lyseossa kolme vuotta ja kiinnitettiin sitten koulun varsinaiseksi yläluokkien matematiikan ja fysiikan opettajaksi. Pääaineessaan hänellä tiedettiin olevan vain approbatur-arvosana, mutta mitä hän itse tiesi, sen hän osasi oppilailleenkin opettaa. Yleensä hänen kummankin koulun oppilaansa läpäisivät ylioppilaskirjoituksissa ja selviytyivät suullisissa tutkinnoissa Helsingissä. Tosin tiuskasi matematiikan kuulustaja dosentti Sakari Levänen meille keväällä 1883: »Niin, eiväthän oululaiset osaa matematiikkaa», mutta tunnusti kuitenkin erehdyksensä saatuaan tarpeellista valaisua asiaan. Hällfors tehosi oppilaihin myöskin henkilöisyydellään, miehekkäällä tyyneydellään, jonka arvokkuus ja asiallisuus aina ilmeni hänen olemuksessaan ilman mitään korostusta.

Yläluokilla opetti myös toinen ruotsalaisen lyseon lehtori *Mauno Rosendal* joillakin luokilla uskontoa ja ruotsia. Hän perusti myöhemmin Ouluun yhteiskoulun, jonka lehtorina ja pitkäaikaisena rehtorina hän oli. Silloin hänestä oli tullut kiivas pietisti, ja lienee hänessä tapahtunut muutoinkin henkilölistä uudistusta. Sekä uskonnolliset aateystävät että muutkin ovat nostaneet hänet suureen maineeseen koulumiehenä ja valtiollisena henkilönä. Sinä aikana, johon nämä muistelot liittyvät, oppilaissa oli hänestä hyvin eriävät käsitykset. Hänen loistavat lahjansa yleensä tunnustettiin, ja usein hän pystyi kiinnittämään kaikkien huomion kaunopuheisiin, tavallisesti mahtipontisiin esityksiinsä. Mutta ei sekään välttynyt poikien terävältä katseelta, että hän aina luokan edessä liikkui korokkeella, koturneilla, juhlallisudessa, joka usein tuntui teennäiseltä. Hänen olemuksessaan oli siihen aikaan, josta tässä on puhe, jotakin epämääräistä

ja epämiellyttävää kaksinaisuutta, joka vaikutti vieroittavasti kaikessa komeudessaan.

Erinomainen latinanopettaja oli maisteri *Wilhelm Nordlund*, »Pikku Ville», aineessaan perinpohjainen, poikia mainiosti ymmärtävä, mutta silti hyvin määrätietoinen, opetuksessaan tuloksellinen. Hänen ei tarvinnut koskaan korostaa opettajan-auktoriteettiaan, sillä siitä olivat oppilaat aina tietoisia, vaikka esiintyivät hänen tunneillaan vapaasti, ilman painostavaa kankeutta. Valoisa on hänen muistonsa Oulun suomalaisen lyseon aikakirjoissa.

Pastori *Viktor Gideon Aulin* (v:sta 1906: *Aulis*) toimi Oulussa monissa papinviroissa, v. t. kappalaisena, vankilansaarnaajana ja pataljoonansaarnaajana 21 vuotta, koko asevelvollisen sotaväen olemassaolon ajan. Kohta Ouluun tultuaan hän liittyi yksityislyseon opettajakuntaan uskonnonopettajaksi, toisinaan opettaen muitakin aineita. Muutaman vuoden hän toimi koulun rehtorinakin. »Aulinin pastori» oli varsin vaatimaton, ei ajatellut suuria itsestensä, mutta voitti sydämet vilpittömällä hyväntahtoisuudellaan ja velvoittavalla luottavaisuudellaan. Hänenkin muistonsa on varmaan eheä oppilaitten keskuudessa, ja tunnollisesti hän täytti tehtävänsä opettajana ja rehtorina. *Johan Fredrik Sjögren* (v:sta 1906: *Mereinen*) joutui opettajaksi »viheriää oksaa» hakiessaan, sillä oikeastaan hän oli tiedemiesaines, mutta oli joutunut viettämään vuosia merillä, jossa opinto-harrastukset olivat haihtuneet. Syksyllä 1879 hänestä tuli vuosikymmenen ajaksi matematiikan ja luonnontieteiden opettaja. Opettajantoimi oli hänelle koko ajan enemmän tai vähemmän vierasta, mitään suhteita hän ei voinut luoda oppilaisiinsa, ja opettajatovereistakin hänen läheisiään olivat ne, jotka iltaisin istuivat lasin ääressä minkä missäkin. Myöhemmin hän toimi sanomalehtimiehenä.

Hyvin ymmärrettävää on, että sellaisissa oloissa, joissa Oulun suomalaisen yksityislyseon toiminta tapahtui, jouduttiin käyttämään vielä ensivaikeuksien helpotettuaakin paljon lyhytaikaisia, heikosti palkattuja opettajia. Tulkoot

tässä muistetuiksi ensin ne ruotsalaisen lyseon opettajat, jotka alussa tekivät lyseon toiminnan mahdolliseksi. Niitä olivat Hällforsin lisäksi lehtorit *Karl Ervast*, sittemmin suomalaisen normaalilyseon yliopettaja, hyvin eri tavoin arvostettu uskonnonopettaja, Oulussa ollessaan tulinen ja pikais-tuva mies, kaiketikin hyvää tarkoittava; *Anders Forsnäs*, runoilija V. A. Koskenniemen isä, latinan syvällisestä taidostaan mainittu, ruotsalaisesta syntyperästään — kruunupyyläisen talonpojan poika — huolimatta lämmin suomenmielinen ja harras suomalaisen lyseon ystävä, joka kaksi vuotta opetti siinä ilmaiseksi; *Gustaf Marelius*, historianlehtori ja Oulun ruotsalaisen lyseon pitkäaikainen rehtori. Hän oli ruotsinmielinen, mutta siitä huolimatta opetti ilmaiseksi kaksi vuotta kaunokirjoitusta suomalaisessa lyseossa. Hän oli oululaisen käsityöläisen poika ja lienee tuntenut, mikä vääryys tapahtui, kun kaupungin ainoa oppikoulu ruotsalaistettiin; *Johan Bernhard Schlüter*, lempeä ja ystävällinen mies, suorittanut opettajakandidaattitutkinnon ja toiminut kollegana, vihittiin sitten papiksi ja siirtyi Viitasaaren kirkkoherraksi, jona kuoli. Opetti ilmaiseksi historiaa ja maantiedettä vv. 1874—76. *Arno Wilhelm Heikel*, »Moutta», kieltenopettaja, opetti ilmaiseksi vv. 1874—75 venäjää ja kaunokirjoitusta. Kollega maisteri *Emil Arvid Löwenmarck* opetti ilmaiseksi suomea vv. 1874—76. Hän oli oikeastaan latinanopettaja, mutta Sotkamossa syntyneenä osasi tietysti hyvin suomea. Eurénin kielioppia hän luetti tarkoin kirjan mukaan ja lukuisilla perin taitavasti napsautetuilla luuna-peilla juurrutti »snorkkeliinien» päähän kuivan oppikirjan visaisuutta.

Ensi luokalla ollessamme toimi opettajana myös reaali-koulun rehtori *J. A. Hällberg*, josta Teuvo Pakkala on kirjoittanut kauniin kuvauksen. Meille hän opetti maantiedettä omatekoisesta oppikirjastansa, josta edempänä mainitsen. Oikeastaan hän ei opettanut mitään, vaan kuulusteli nimiä, joita olimme hänen paperistaan kirjoittaneet omalle paperille. Hyvin nopeasti hän kiivastui, ja silloin täytyi valppaasti

seurata hänen liikkeitänsä. Yhtäkkiä hän näet voi iskeä paksulla espanjanruokokepillään pulpettiin, ja silloin oli pidettävä varansa, ettei saanut päähänsä. Luokassa oli eturivissä kolme uutta pulpettia, joita rehtori tarkasti seurasi varoen, ettei niihin mitään pahoinpitelyn merkkejä tulisi. Havaitessaan kerran kuopan pulpetin reunalistassa hän tiukasti kysyi meiltä, jotka siinä istuimme, mistä kuoppa oli syntynyt. Saatuaan kuulla, että »Hällberg sen löi kepillään», rehtori puri huultaan ja jätti kuulustelun sikseen. Rehtori Hällberg oli vasta 45-vuotias, mutta meistä jo hyvin vanhan näköinen. Hänen yksityisasuntonsa oli luokkahuoneemme vieressä. Hänen vävynsä opetti myös meitä. Joskus sattui, että appiukko raotti vähän ovea ja kuiskasi sieltä: »Hör du, Anders.» Vävy ymmärsi yskän, poistui luokasta, viipyi vähän aikaa, ja kun hän palasi, tunsimme tuoksusta, mitä asiaa apella oli ollut. Molemmat herrat, appi ja vävy, opettivat ilmaiseksi koulussamme. Ei siis rehtorimme voinut asiaan puuttua, jos olisi siitä tiennytkin. Hän oli myös siksi paljon nuorempi kumpaakin noista opettajista, ettei senkään vuoksi voinut sekaantua pieniin erikoisuuksiin.

Oman ryhmänsä suomalaisen lyseon opettajistossa muodostivat ruotsalaisen lyseon yläluokkien oppilaat, joista monet koettelivat voimiansa suomalaisen lyseon alaluokilla. Heistä mainittakoon *Henrik Emanuel Heideman*, myöhemmin senaatin kielenkääntäjä, joka ylioppilaskokelaana opetti venäjää, ylioppilaana jonkin ajan maantietoa; *Albert Luoma*, myöhemmin hovioikeuden virkamies ja Raahen pormestari, joka 7-luokkalaisesta alkaen toimi pari vuotta (1874—76) historian ja maantieteen opettajana eri luokilla; *Kaarlo Huotari*, sotkamolaisen torpparin poika, joka toimeentulonsa vuoksi oli ruvennut koulupoikana antamaan yksityisopetusta ja mainittiin hyvistä latinan ja venäjän tiedoistaan ja taidostaan. Suomalaisessa lyseossa hän opetti venäjää, tiukasti tarkoin suhuäänteitä ja muita kompastuskiviä. Toimi jonkin ajan Amerikassa, loppuikänsä Lappeenrannassa pappina. *Kaarlo Alarik Castren*, venäjän opettajana hänkin vuoden

verran; Snellman-veljekset, *Johan Gustaf*, *Oskar Wilhelm* ja *Karl August*, lyhyen ajan kukin uskonnonopettajina koulu-poika- ja ylioppilasvuosinaan; *Benjamin Bernhard Bergdahl* aloitti niin ikään koulupoikana venäjän opettamisen ja jatkoi sitä ylioppilaaksi tulonsa jälkeen vuosikymmenen verran. Vaikka omat opinnot eivät olleetkaan sen perusteellisemmat, hän pääsi opetuksessaan hyviin tuloksiin, sillä hänellä ei ollut yleensä monta oppilasta luokalla, kun oppilaiden suuri enemmistö valitsi kreikan V. luokalle päästyään.

Muitakin lyhytaikaisia opettajia koulu joutui käyttämään: Niinpä vv. 1876—77 toimi opettajina kaksi ylioppilasta, uusmaalainen *Erik Johan Karanen* ja savokarjalainen *Salomon Manninen*. Edellisen opetusaineina olivat maantiede, historia ja ruotsi, jälkimmäisen alkeismatematiikka, luonnon-tieteet ja ruotsi. Karanen oli vakava, totinen mies, mutta Manninen oli vilkas. Molemmat nämä nuoret miehet herättivät lyhyenä toimintakautenaan sen käsityksen, että heistä tulee aihetta enemmänkin puhua, kun varsinaisesti joutuvat elämäntyöhönsä. Pappena he kumpikin ovatkin toimineet huomattavasti. Mannisesta muistan, että hän yritti iskeä meihin II luokan oppilaisiin ns. »ison kertotaulun», nimittäin kertomisen päässä 20:een asti. Urakka oli liikaa niillekin, jotka olivat täysin perehtyneet pieneen, s. o. tavalliseen kertotauluun. Ahkerasti hän juoksutti »laiskalla» tuon päänäpistonsa vuoksi, mutta ei siitä ollut apua. Ei kukaan voinut kohta paikalla tokaista, paljonko oli esim. 17×19 yms., mitä opettaja vaati. Hymyssä suin hän sanoi: »laiskalle», ja »kenen minä sitten otan?»

Lyhytaikainen opettaja oli niinkään maisteri *Emil Johannes Buddén*, joka toimi Melan sijaisena kevätlukukauden 1879. Hän oli perin miellyttävä mies, joka luonnontieteen opettajana ei oikein jaksanut kantaa Melan viittaa, mutta laskennossa jonkin verran korvasi sitä tasapainon menetystä, mikä edeltäjän aikana oli syntynyt.

Maisteri *Julius Anshelm Bergh* (*Lyly*) toimi vain syysluku-kauden 1882 yläluokkien opettajana rehtorin viransijaisena,

mutta siitä huolimatta hän jätti sekä kouluun että koko Ouluun, jopa lääniinkin, tuntuvan jäljen. Hän oli klassikon ja filosofin maineessa. Opetukseen hän tietysti vasta opinnoistaan selviytyneenä miehenä toi jotakin virkeyttä. Mutta enemmän hän veti puoleensa huomiota taistelunhaluisena aatteen miehenä, joka ei arkaillut levittämästä henkensä hehkua koululaistenkin keskuuteen. Kaiku-lehteen Lyly kirjoitteli ankaria artikkeleita, jotka lehden tavallinen lukijakunta otti intomielin vastaan, mutta jotka toisaalla herättivät kauhistusta ja pelkoa.

Vv. 1879—84 toimi I luokan luokkaopettajana maisteri *Hugo Adolf Rönneberg*, jonka kanssa yläluokkien oppilaat eivät kouluasioissa tulleet tekemisiin, paitsi ne, jotka iltaisin silloin tällöin sattuivat yksin ravintoloissa. Rönneberg oli hiljainen ja vaatimaton mies, melkein ujo. Pojilla oli se käsitys, että hän tilaisuuden tarjoutuessa oli valmis puolustamaan heitä. Ei ole jäänyt tämän kirjoittajan mieleen, mihin tuo käsitys perustui. Kenties siihenkin, että hän kaiketi tunsii opettajakunnassa itsensä joksikin joukon jatkoksi, hännän huipuksi. Siis tuntui olevan likempänä oppilaita kuin yläluokkien opettajat.

Koulun viime vuosien opettajista, jotka paljon vaihtelivat, kun koulu oli kuoleva, ei ole erityistä mainittavaa sen lisäksi, mitä jo on sanottu. Tämän kirjoittaja ei joutunut heidän kanssaan mihinkään kosketuksiin.

Varojen puutteessa kaikki harjoitusaineet joutuivat koulussamme kokonaan lapsipuolen asemaan. Voimistelua varten ei ollut huonetta, eikä varsinaista opettajaa. Pari kertaa koko kouluaiканаan, kahdeksan vuoden kuluessa, tämän kirjoittaja sai tilapäisen opettajan johdolla osallistua voimisteluharjoitukseen. Pääasiana siinä oli muistaakseni kiipeilyminen köysissä kattoon. Poikasina kodin ympäristön puissa saatu taito auttoi. Kiipeäminen sujui hyvin, nopeasti olivat monet korkean voimistelusalin katossa.

Aivan kömpelöiksi emme muutoinkaan jääneet, vaikka koulumme ei jaksanut kustantaa meille voimisteluopetusta, sillä

ulkoilmaurheilua harjoitettiin hyvin ahkerasti loma-aikoina kotosalla samoin kuin kouluaikoina Oulussa. Tämä kaupunki oli näet 1870-luvulla erinomainen paikkakunta terveellisen urheilun harjoittamiseen. Kohta syyslukukauden alussa olivat souturetket »redille» hyvin houkuttelevia. Siellä oli usein 20—30 ulkomaista laivaa, joiden merimiehet tavallisesti ottivat hyvin ystävällisesti vastaan vierailevia koulupoikia. Puhua ei tietysti osattu, sillä hyvin moni kansallisuus oli laivoissa edustettuna. Mutta ymmärrettiin toki sen verran toisiansa, että käynnistä jäi hyvä muisto. Tavallisesti saatiin laivan ruokavaraston hoitajalta lähtäisiksi »piskettejä» taskut täyteen. Lienee sekin osaltansa houkutelut näihin souturetkiin, jotka edestakaisin eivät liene jääneet vaille kymmenestä kilometristä. Väsyneinä niiltä käynneiltä iltapuoleen palattiin, mutta havainnot antoivat paljon puheen aihetta. Laivat ja niiden »taklingit» tunnettiin tarkoin, ja havaintoja tehtiin eri maiden merimiesten eroavaisuuksista.

Lokakuussa, viimeistään marraskuussa, tulivat sitten pakaset, vedet jäätyivät, ensin kaupungin ympäristössä olevat pienet järvet, sitten kaupungin eteläpuolella oleva matala Oulunlahti, kunnes viimein kaupungin ympäristön syvävetiset, virtavat selät menivät kantavaan jäähän. Silloin alkoi joksikin viikoksi luistelun innostava aika. Merikosken uhkuedet, jotka tavallisesti jäätyivät kirkkaiksi jäätiköiksi, pitensivät tätä reipastuttavaa luistelukautta välistä likelle joulua. Luistinratoja en muista rakennetun. Mutta varsinkin sunnuntai-illoiksi laitettiin usein komeat kokot, parhaimmissa toistakymmentä tervatynnyriä, jotka virittivät valtavan loimun pilkkopimeään ympäristöön ja kokosivat paljon luistelijoina ja jalankulkijoina jälle.

Hiihtokausi ani harvoin myöhästyi alkamaan vasta joulun jälkeen. Tavallisesti ehdittiin jo marraskuusta lähtien hiihdellä muutama viikko ennen joulua, ja lomalta palattua tammikuussa alkoi sitten reipas hiihtourheilun aika huhtikuuhun saakka. Harvat jättivät sitä käyttämättä hyväk-

seen. Varsinainen urheiluhiihto Oulussa, »Oulun hiihtojen» aika, on myöhäisempi ilmiö.

Oma osansa Oulun koululaisten talvisessa ulkoilmaelämässä oli mäenlaskulla Pokkisentörmässä, jota harjoitettiin talvipakkasten aikana ja olletikin kuutamoiltoina hyvin ahkerasti. Kummallakin lyseolla oli oma mäkensä; suomalaisten mäen lankuista ja laudoista lyöty rakennelma oli syltä korkeampi kuin ruotsalaisten. Merikosken vesi oli niin korkealla, että hyvin voi hurautella korkeasta, jäädytetyistä mäestä kosken jälle. Taitoa kysyi kelkan ohjaaminen veraten kapeaa rataa puomipatsaiden läpi. Laskettiin yhden hengen kelkoilla kilpaillen, kuka pääsi kauimmaksi. Kavaljeereilla oli pitkät »rutshat», usein pehmustetut ja kauniisti päällystetyt, ja he laskettivat niillä kaupungin neitosia. — Jotkut laskivat mäkeä suksillakin, mutta sitä pidettiin yleensä uhkarohkeutena.

Talvikauden urheiluihin voi lukea myös lumisilla olon, jota koulupojat ahkerasti harjoittivat. Mestarillisia osumia voivat muutamit saada. Jännittäviksi kävivät toisinaan suomalaisen ja ruotsalaisen lyseon oppilaiden hyökkäykset vastakain. Suomalaiset tavallisesti voittivat näissä otteluissa.

Kevätkaudella harjoitettiin pallonlyöntiä aivan yleisesti. »Kirkkotori», nykyinen Franzénin puisto, jossa kasvaa kaunis koivikko, oli vielä aivan autio, ja siinä sai väkeväkin lyöjä näyttää voimiansa yrittäessään lennättää pallon torin laidasta toiseen. Yleisö osoitti kunnioitusta komeaa palloilua, »pitkää palloa» l. »kuningaspalloa» kohtaan, jota usein suuren yleisön seuratussa esittivät ruotsalaisen lyseon yläluokkalaiset ja molempien koulujen pienemmät pojat. Vaatimattomampaa keväturheilua oli »kuprun lyönti», kuperaksi lyödyn vaskirahan lyönti seinään niin, että se osui n. 10 askelen päässä olevaan kuoppaan. Parin viikon aikana tämä leikki jännitti kovasti, ja muutamit kehittyivät siinäkin mestareiksi.

Vielä 1870-luvun puolivälissä, josta tämän kirjoittajan koulumuistot alkavat, Oulussa vallitsi koulupoikien (»rottien»)

ja työläiskotien poikain (»katurakkien») kesken jännittyneet välit ja avoin vihamielisyys. Pimeän tullen varsinkin, mutta jos pahoin sattui, niin myöskin valoisaan aikaan »Vaaralla» eli »Kakaravaaralla» kohdattaessa oli hillitön hyökkäys toisiaan vastaan aivan selvä asia. Usein käytettiin aseena nahkahihnaan kiinnitettyä litteää, keskeltä paksumpaa tinalaattaa, jolla lyötiin korville tai päähän, kuinka sattui. Kun suomalaisen lyseon oppilaiksi tuli työläiskodeista entisiä »rakkeja», niin nämä lievensivät vastakohtia, samoin myös alempiin luokkiin lukeutuvien maalaiskotien kasvatit. Koulusta lähtiessämme 1880-luvulla tämä vihamielisyys ja raaka hyökkäily oli jo jäämässä unohtuksiin.

Jos suomalaisen lyseon oppilaat siis osasivat omin päin koulun liikuntakasvatuksen puutteen korvata kaiketi tyydyttävästi, niin huonommin oli laita laulun. Sen puutteen oppilaat itse tunsivat ja koettivat siinäkin auttaa itseänsä niin hyvin kuin osasivat. Joltinenkin laulukuoro oli konventilla, ja toisin ajoin ainakin muutamilla luokillakin. Niitä johti joku joukosta, joka oli ollut jossakin muualla mukana ja oli musikaalinen. Tytöille pidettävät serenaadit olivat yhtä tehokkaina kannustimina, kuin konventissa suoritettavat ohjelmaesitykset. Yleinen käsitys oli, että laulu ei ollut niin hyvällä kannalla kuin olisi toivottu. Valitettiin sitäkin, ettei saatu muodostetuksi soittokuntaa, kun ei ollut johtajaa. Konventissa herätettiin silloin tällöin kysymys, että oli rehtorilta pyydettävä laulunopettajan ja soitonjohtajan palkkaamista. Ei siitä tullut mitään keväeseen 1883 mennessä, jolloin tämän kirjoittaja koulusta pääsi.

Suurena puutteena pitivät oppilaat sitäkin, ettei koulu voinut antaa piirustuksen opetusta. Siinäkin yritettiin jonkin verran turvautumista omaan apuun, mutta tulokset olivat heikot. Ruotsalaisessa lyseossa harjoitettiin jonkinlaista mittausopillista piirustusta, joka alkoi vihkoon merkittyjen pisteiden yhdistämisestä kädenvaraisesti vedetyin viivoin. Se oli kuitenkin niin tylsää ja kuolettavaa, ettei sitä jaksettu pitkittää. Yritettiin myös piirtää laivoja, hevosia

ym., mutta harvat jaksoivat jatkaa niin pitkälle, että olisivat johonkin tulokseen päässeet. Paha aukko, jonka on saanut tuntea koko ikänsä, jäi tällä kohtaa koulukasvatukseemme.

Lienee oikeutettua lausua jokin sana koulumme opetuksesta yleensäkin. Se selostus opettajavoimista, mikä edellä on tullut esitetyksi, johtaa koulutyöhön perehtyneen lukijan huomaamaan, että yksityislyseon mahdollisuudet tarjota pätevää kouluopetusta olivat hyvinkin puutteelliset. Pieni osa opettajia oli varsinaisesti valmistunut opettajantehtävään. Hyvin usein olivat opettajien tiedotkin epäilemättä jokseenkin niukat. Toisella luokalla ollessamme tuli venäjän tarkastaja Canth kouluun. Hän pani oppilaan toisensa jälkeen lukemaan sisältä, mutta ei tyytynyt suoritukseen. Ärtynyt ukko tiuskaisi viimein: »No, opettaja lukee, että oppilaat kuulevat.» Opettaja, ruotsalaisen lyseon oppilas, yritti lukea, mutta ei saanut monta sanaa suustaan sammalletuksi, ennen kuin perin hermostunut tarkastaja tokaisi: »Ihmekös, etteivät oppilaat osaa, kun ei opettajakaan osaa.» Sitten seurasi pitkä opettajan ripitys, oppilaat saivat jäädä rauhaan. Opettaja seiso i punastuneena luokan edessä. Mutta körisevälle tarkastajalle me purimme vihamme kohtauksesta, emme opettajalle, joka oli hyvin suosittu. Eikä hän varmaanakaan ollut kaikkein heikoin opettaja, mitä meillä ehti olla. Varsinainen pedagoginen valmistus oli pienellä vähemmistöllä sitä opettajistoa, jonka ohjausta me koulun alkuajan oppilaat saimme osaksemme.

Oppikirjain puute osaltansa vaikeutti opetusta. Rehtori Hällbergillä oli opettaessaan ensimmäisellä luokalla maantiedettä Euroopan maantiede yhdelle pienikokoiselle postipaperiarkille kirjoitettuna. Siinä oli vain vuorien, järvien, valtakuntien ja kaupunkien nimiä. »Franskan maa» alkoi: »Vuoret. Kaussa Sevennit» jne. Ei kukaan ymmärtänyt, eikä sitä selitetty, että tässä tarkoitettiin: »Kaakossa Sevennit» jne. En tiedä, miksi Hällberg ei käyttänyt Hallstenin Maantieteen oppikirjaa, jota Tornion ala-alkeiskoulussa luet-

tiin, tai Erslevin maantiedettä, joka niin ikään oli suomennettuna saatavissa.

Suomen lauseopin oli »Ape» (Bergman) samoin koonnut yhdelle postipaperiarkille. Kun rehtori Forsman oli Hämeenlinnassa kokeitansa suorittamassa, hän oli nähnyt E. N. Setälän Suomenkielen lauseopin, toi sen Ouluun ja määräsi, että sitä oli ruvettava lukemaan mm. 8. luokalla. Jonkin verran alakuloisena »Ape» ilmoitti asian meille ja käski ostaa uuden oppikirjan. Muutamat sen ostivatkin, ja sitä tutkittiin. Mutta tuloksena oli, että päätettiin olla sitä lukematta. Seuraavalla tunnilla ilmoitimme mielipiteemme opettajalle. Hän kuunteli meitä, kuten tavallisesti etusormi nenä päähän painettuna. Me selitimme havainneemme, että meistä tuntui sopimattomalta koulupojan ryhtyminen oppikirjaa sepittämään. Ilmoitimme pitävämme maisterin lyhyttä, selvää oppikirjaa parempana ja pyysimme, että edelleenkin pysyttäisiin siinä kirjassa. Tarkkaavana ja nähtävästi tyytyväisenä opettaja kuunteli mietteitämme ja sanoi sitten: »No, niin minäkin olen ajatellut.» Kyllä meidän oli Setälän kirja ostettava, mutta emme sitä lukeneet, vaan »Apen» lauseopissa pysyttiin. Jos tästä nykyaikaiset suomen opettajat ja opiskelijat pyrkivät meitä silloisia oululaisia moitiskelemaan, niin lisään vain, että prof. Ahlqvist 6 vuotta tämän jälkeen tutkiessaan laudatur-arvosanan saantiin ilmoittautunutta sanoi: »Niin, lauseoppihan teillä on korvassa, en minä huoli sitä kysyä.» Melko hyvin mekin yleensä läpäisimme ylioppilas-kirjoituksissa aineen osalta tuolla »Apen» arkilla.

Jonkinlaisia oppikirjoja oli sentään useimmissa aineissa. Mutta mitään vertailua nykyaikaisten oppikirjain kanssa ei niistä yksikään kestä. Tavallista suurempaa opettajan itseenäisyyttä ja omaa panosta ne yleensä opettajan puolelta edellyttivät. Sellaiset opettajat ovat yleensä harvinaisia. Eivätkä ne yleensä asetu pitkäaikaisesti sellaisiin oloihin, jotka varusteiltaan niin puutteellinen koulu kuin Oulun suomalainen yksityislyseo voi opettajilleen tarjota. Tällä ei ole tarkoitus mitenkään vähentää sen utteran ja tunnollisen

työn arvoa ja ansiota, jota tässäkin koulussa tehtiin. Ultra posse nemo obligatur. Ei keneltäkään ole vaadittava enempää kuin hänelle annettu on.

Mitään nurinaa tai tyytymättömyyttä ei koulumme kovaosaisuus sentään jättänyt mieliin. Siihen aikaan ei tullut mieleenkään olla tyytymätön, jospa saikin kokea puutetta ja vaikeuksia. Paremmasta ei juuri ollut tietoa, ja vielä vähemmän osattiin sitä itselle vaatia. Kaikesta huolimatta koulu tarjosi paljon työtä ja touhua, opettajat osoittivat ystävällisyyttä, ja ennen kaikkea toverielämä, varsinkin konventin perustamisen jälkeen, loi virkeyttä mieliin. Ajatukset olivat aina liikkeessä, maailma laajeni vähitellen yhä avarammaksi. Kaukaiseen Pohjolaan tuntuivat tuulahdukset Suomen sivistyselämän keskuksista. Olihan siinä ilon ja tyydytyksen aihetta tarpeeksi.

Oppilaita Oulun suomalaisen yksityislyseon nimikirjaan on merkitty yhteensä 319. Edellä jo mainittiin, että ensimmäiseksi vuodeksi koulu sai kahdelle luokalleen yhteensä 33 oppilasta. Uusia tuli vv. 1875—82 yhteensä 273 eli vuotta kohden keskimäärin 34. Suurin lisäys oli v. 1879, jolloin »uusikkoja» otettiin 47. Syksystä 1883 lähtien oppilaiden tulo oikeastaan lakkasi. Kuutena vuotena koulu näet otti vastaan vain 13 oppilasta, niistä 5 mainittuna vuonna, seuraavina vain 2, paitsi kahtena vuonna vain 1 kumpanakin.

Nämä oppilaansa koulu sai puoleksi ns. sivistyneistä perheistä, virkamies- (37 %), kauppias- (11 %) ja muista »säätyläis»kodeista (3 %). Toinen puoli kuului alempien luokkien kotien kasvatteihin: talollisten (18 %), käsityöläisten (11 %), merimiesten (10 %), torpparien ja muiden maalaisten (5 %). Kaupunkien työläis- ym. kodeista oli 3 %. Lyseokoulutus ylitti tietenkin monien vähäväkisten kotien mahdollisuudet. Niistäkin, jotka yrittivät ne voittaa, monelta asia jäi perille viemättä. Tähän jo edeltäpäin arvattavaan seikkaan Oulun ruotsikot perustivat väitteensä suomalaisen yliopistoon johtavan koulun tarpeettomuudesta läänin pääkaupungissa. Vähäinen ei ollutkaan kesken lopettaneiden luku. Jotenkin

tasaa 50 % eli yhteensä 157 erosi koulusta pääsemättä ylioppilaaksi ja niistä n. 64 % suorittamatta edes sitä oppimäärää, mitä nykyään ymmärretään keskikoulukurssilla. Suurimmat eroavien luvut koskivat I ja II luokkaa, edelliseltä 32, jälkimmäiseltä 31; III luokalta erosi 17, IV luokalta 21, V luokalta 25, VI luokalta 18, VII luokalta 6 ja VIII luokalta 7. Ennenaikaisesti eronneissa oli kyllä melkoinen määrä ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvienkin kotien kasvatteja, opiskeluun heikoin edellytyksin varustettuja. Ylioppilastutkinnon oppilaista suoritti 158, muutamat jossakin muussa koulussa kuin siinä, jossa olivat koulunkäyntinsä aloittaneet.

Mitä on tullut näistä ylioppilaista? Useimmat (32) ovat valmistuneet papeiksi, ja näistä on 1 julistettu teologian kunniatohtoriksi ja valittu kahdesti piispaksi. Ylempiin virka-asemiin on valmistunut 11, jotka ovat suorittaneet ylempään oikeus- ja hallintotutkinnon, lakitiedetten kandidaattitutkinnon 1 ja lakitiedetten tohtoritutkinnon 1, ja on näistä yksi toiminut lainopillisen tiedekunnan professorina, 1 korkeimman oikeuden ja 1 korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä, samoin 1 valittu tasavallan presidentiksi (ensimmäiseksi); alemman hallinto- ja kameraalitutkinnon suorittaneita on 21. Lääketieteen lisensiaatteja ja tohtoreita on 8, joista 1 on ollut professorina ja lääkintöhallituksen pääjohtajana, saanut arkiatteen arvonimen. Filosofian kandidaattitutkinnon on suorittanut 14, ja lisensiaattitutkinnon 6. Näistä on 2 ollut yliopistonprofessoreja, 1 yliopiston rehtori. Neljä on toiminut senaatin tai valtioneuvoston jäsenenä.

Muissa korkeammissa opistoissa kuin yliopistossa on 1 suorittanut diplomi-insinöörin tutkinnon, 9 valmistunut maanmittareiksi, 4 metsänhoitajiksi, 5 agronomeiksi, 3 ulkomailla eläinlääkäreiksi, 10 kadettikoulussa upseereiksi.

Siis on kaikkiaan 118 eli runsaasti 75 % ylioppilastutkinnon suorittaneista valmistunut opinnoitten maan palvelukseen, monet vaatimattomiin asemiin, enimmäkseen kotimaakunnan väestön keskuuteen, mutta melkoinen määrä myöskin valtion

ja yhteiskunnan vaativimmille paikoille, joissa ovat joutuneet palvelemaan maata ja kansaa vastuullisissa tehtävissä.

Useita ylioppilaisiksi valmistuneista ja niistäkin, jotka olivat eronneet koulusta ennen päästötodistuksen saamista, pyrki rautatielaitoksen palvelukseen, ja monet menestyivät siellä hyvin. Maan suurimpain asemain, niinkuin Helsingin, Hämeenlinnan, Toijalan, Tampereen, Haapamäen, Seinäjoen, Tornion, Viipurin asemapäällikköinä on ollut Oulun yksityislyseon oppilaita. Monilla käytännöllisen ja liiketoiminnan aloilla he ovat toimineet johtavilla paikoilla.

Huomattava osuus yksityislyseon kasvatustyössä oli k o n v e n t i i l l a, joka perustettiin v. 1879, kun edellisiä suurempi V luokka oli lisännyt konventtiin oikeutettujen oppilaiden luvun riittäväksi eri tehtäviä varten. Kun ei kenelläkään ollut tietoa konventin järjestyksestä, elämästä eikä toiminnasta, jouduttiin siinä miettimään monta ongelmaa ja selvittämään monta pulmakysymystä, ennen kuin tuo uusi yhdistys saatiin perustetuksi. Ruotsalaisen lyseon konventista luovutettiin lainaksi säännöt, joita luvattiin käyttää apuna meidän sääntöjämme laadittaessa. Mutta niissä oli meidän mielestämme outoja kohtia. Ne perustuivat vanhentuneeseen katsomukseen suuren salaperäisyytensä ja kovin korostetun konventtistaisten ja alaluokkalaisten erottamisen vuoksi. Moninaiset rankaisutavat ja sakottamiset eivät myöskään olleet oikein mieleen, mutta ne siirtyivät kuitenkin meidänkin »lakiimme» tarkoin noudatettaviksi.

Konventista tuli siis kasvatustila, jossa yhteisymmärryksessä pyrittiin tarjoamaan harjoitusta kykyjen kehittämiseksi järjestö- ja yhteiskuntaelämää varten ja herättämään itsekasvatustaluttamista. Seitsemännän luokan primus Jaakko Adolf Weijola oli johtavana voimana tässä järjestäytymisessä — erinomaisen voittava toveri, useita vuosia meitä enemmistä vanhempi, vakavamielinen, mutta leikkisä ja harvinaisen sovittava, milloin yhteentörmäyksiä sattui. Hänestä tuli ensimmäinen puheenjohtaja. Konventin kokouksia varten vuokrattiin joskus huoneisto kaupungilta. Joinakin

vuosina kokouksia pidettiin koululla, mikä kevensi kassan menoja, mutta tietysti vähensi viihtyisyyttä. Yhteisiä tarpeita varten jäseniltä otettiin pääsymaksu, joka arvioitiin kunkin isän otaksutun varallisuuden mukaan. Kultakin lukukaudelta maksettiin vielä jäsenmaksu, joka vaihteli 6—3 markan välillä. Sääntöjen mukaisesti kokouksissa oli puheenjohtajan ja pöytäkirjurin tehtävässä jokin lukukaudeksi valittu toimihenkilö. Viikoittain ilmestyi sanomalehti Toivon Tähti alusta alkaen. Siihen oli sakon uhalla kunkin vuorollaan kirjoitettava. Usein jouduttiin sakkoa maksamaan, kun ei keksitty sopivilta tuntuvia aiheita, mutta enimmäkseen katsoivat harjoittelun niin hyödylliseksi, ettei haluttu vapautua velvoituksesta. Enemmän sanoivat konventtilaiset saaneensa kirjoitustaitoon ohjausta näistä sanomalehti kirjoituksista. Vähän myöhemmin perustettiin pilalehti »Weitikka», jossa sanoin ja kuvin esitettiin huumoria ja pilaa. Siinä Teuvo Pakkala aloitti kirjalliset kokeensa. Piirtäjänä oli Viktor Laurell, sittemmin maanmittari, erittäin etevä kuvittaja. Lausuntaa harjoiteltiin niin ikään säännöllisesti, ja arvostelu suoritettiin kohta esiintymisen jälkeen. Ei auttanut arkailla kuullessaan heikkouksiansa esille vedettävän, sillä puhetapa oli yleensä sangen suoravaa ja kursailematonta. Puheita pidettiin pari kolme illassa, ja nekin arvosteltiin kohta. Esitelmiäkin pidettiin, ja teroitettiin puheen ja esitelmän erotusta. Tärkeitä ohjelmanumeroita olivat keskustelut, joita kukin sai esittää, tarvitsematta alustaa esittämäänsä asiaa. Keskusteluaineina oli tietysti usein toverikunnan yhteiselämän kysymyksiä, milloin mikin epäkohta, jota haluttiin karsia selvittelemällä sitä ja osoittamalla sen seurauksia. Mutta myöskin yleisiä kysymyksiä, periaatteellisiakin, usein pohdittiin. Sivistyksestä oli usein puhe, pyrittiin selvittelemään, mikä oli oikeata sivistystä, mikä turhaa kiiltoa, jolle ei haluttu tunnustaa mitään arvoa. Samoin kysymyksestä: mikä oli koulunkäynnin tarkoitus?, josta ajatukset jakautuivat eri haaroille. Valistuksen ja sivistyksen eroa tutkittiin, sillä eroavaisuutta niissä nähtiin.

Klassillisen sivistyksen arvoon oli moni kiinnostunut. Vastakohtana oli käytännöllinen, virka- eli »leipä»sivistys, jonka ilmauksena pidettiin venäjän lukemista koulun yläluokilla. Näitä lukijoita olikin vain harvoja. Ensimmäiseltä luokalta lähtien venäjää koulussa luettiin, mutta viidennelle päästessään useimmat sen jättivät.

Yleisistä ajankysymyksistä mainittakoon esim. Pohjanmaan silloinen polttava kysymys 7/X 82: »Amerikkaan muuttamisesta». Pöytäkirjaan on merkitty, että syinä siihen pidettiin maamme verojen raskautta, isänmaanrakkauden puutetta, epäluottamusta virkakuntaan, katovuosia, Amerikkaan muuttaneitten houkutteluja, asevelvollisuuden pelkoa ym., ym. Kaikki myönsivät, että Amerikkaan muuttaminen oli isänmaallemme peräti vahingollinen, »ensiksikin sen vuoksi, että se viepi meiltä paljon työkyrikansaa ja vähentää maamme jo ennestään harvaa väkilukua». Pöytäkirjuri jatkaa: »Keskustelu oli erittäin vilkasta ja miellyttävää. Kysymyksen esittäjä huomautti lopuksi, että mekin vähäpätöisyydessämme voisimme estää Amerikkaan muuttoa koettaen luennoilla sekä muutoinkin edistää kansamme sivistystä ja isänmaanrakkautta.» Laulukunta lauloi isänmaallisen Maamme-laulun, »jolla tosiaankin oli tässä tilaisuudessa juhlallinen vaikutus».

Päivänkysymyksiä oli tavallaaan 28/X 82 pohdittu: »Tuleeko suomalaisten viettää juhlaa Kustaa Aadolfin ja 30-vuotisen sodan muistoksi?» (Kustaa Aadolfin kuoleman 250 vuotispäivän lähestyessä.) Eriäviä ajatuksia lausuttiin. Enemmistön kannanotoksi merkittiin: »Ainoastaan kirkollisjuhlaa tulisi viettää K. A:n ja 30-vuotisessa sodassa kaatuneiden suomalaisten muistoksi.»

Edellisenä syksynä tapahtunut asevelvollisuuslain toimeenpano kaiketi aiheutti keskustelukysymyksen: »Kumpaiselle on annettava suurempi kunnia, sille, joka kuolee sotatanterella, vai sille, joka rauhallisissa toimissa työskentelee?» Rauhanmiehen kunniaa korostettiin, mutta yleinen mielipide oli kumpinkin: »kunnia on annettava niin hyvin sodan kuin rauhanmiehelle, jos hän on tehtävänsä oikein ja hyvin tehnyt».

Polttavaksi oli tulossa kysymys »naisemancipationista eli naisten tasa-arvoisuudesta miesten kanssa», joka otettiin keskusteltavaksi 18/XI 82. Useimmat puhujat olivat valmiit tunnustamaan naisille saman oikeuden opiskeluun ja virkoihin pääsyyn kuin miehille, vaikka joku pelkäsi heistä tulevan itserakkaita ja toinen arveli heidän menettävän naisellisuutensa. Pari konventtilaista, joista kummastakin tuli pappi, vastusti tasa-arvon tunnustamista. Toinen arveli, että »emancipatio» oli Jumalan sääntöä vastaan, »joka on määrännyt miehen naisen herraksi», ja toinen, että »Jumala on suorastaan määrännyt miehen vaimon pääksi».

Tavallaan kiintoisa on 25/XI 82 tapahtunut keskustelu »tiedekuntain perustamisesta konventin jäsenten kesken». Esittäjä arveli olevan suureksi hyödyksi, että konventin jäsenet aina jonkin ajan kuluttua kokoutuisivat keskustelemaan semmoisista asioista, joista jokainen on jonkin verran luke- nut, ehdottaen suomensukuiset kielet yhteisesti opittaviksi. Esitystä kannatettiin ja kehoitettiin konventin jäseniä yhtymään pieniin tiedekuntiin eli seuroihin.

Tarkoitus tässä oli puhua opintokerhoista, mikä sana silloin oli tuntematon. »Tiedekuntia» perustettiin useita: viron, unkarin, historian ja luonnontieteen. Ne kokoutuivat seuraavalla lukukaudella usein, ja ainakin joissakin edistyi jonkin verran. Unkaria esim. opittiin Jalavan—Szinyein oppikirjan mukaan. Aivan ominpäin opiskelu oli tietysti vaikeata. Ilman merkitystä tämä aloite ei ollut, sillä prof. Yrjö Wichmann sanoi tästä saaneensa herätteen tieteelliseen työhönsä, joka kehittyi niin merkittäväksi.

Kukin varsinainen oppilas tuli olleeksi konventissa 3 1/2 lukuvuotta, sillä viimeisellä kevätlukukaudella harva oli säännöllisesti mukana. Pöytäkirjoista näkyy, että sinä aikana hän joutui olemaan monissa tehtävissä, saamaan monta ohjausta ja ojeennusta ja ottamaan osaa moneen kymmeneen yleisluontoisen kysymyksen käsittelyyn. Mielenpitoiset noissa keskusteluissa selvenivät, harjaannuttiin lausumaan ajatuksiansa yhtenäisesti, saatiin herätteitä ja myös kehoitusta kartutta-

maan tietoja monilta aloilta, joita ei koulukirjoissa mainittu. Konventin huomattavasta kirjastosta oli jo edellä puhetta.

Luonnollisesti vallitsi suomalaisessa yksityislyseossa kiivas suomalaisuuden henki. Jonkin harvan oppilaan kodissa voitiin kallistua liberaalisuuteen, ehkä jonkin verran ruotsinmielisyyteen. Kerran oli puheena, mitenkä ruotsinkiihkoisuutta saataisiin hillityksi. Muutamat koettivat selittää syitä tuon ilmiön esiintymiseen maassamme. Toisia oli, jotka taipuivat hyvinkin ankaraan suhtautumiseen, jopa vaativat ruotsinmielisten karkoittamista maasta. Tätä katsumusta suomalaiseltakin taholta ankarasti paheksuttiin, viitaten siihen, että maa hyötyi ruotsinmielististäkin. Päätökseksi tulikin, että olisi noudatettava oikeutta ja kohtuutta kummallakin puolella, silloin menestyisivät asiat parhaiten.

Ruotsalaisen lyseon konventin kanssa oltiin ystävällisissä väleissä, jota ilmaisi »veljeskonventista», jopa joskus suoraan yhteiskonventista, puhuminen. Vuorotellen lähetettiin toisiinsa lähetyskunta vierailemaan konventin kokouksissa. Helposti voi kuitenkin »veljeyden» kirkas taivas peittyä pilviin. Ilmielin yhdyttiin talvella 1883 »Concordian» päivän viettämiseen yhteisesti ja molemmilta puolilta suoritettavin ohjelmaesityksin. Ohjelmatoimikuntaan oli valittu kummankin konventin jäsenistä soveliaimpina pidettyjä. Kaikki sujui hyvin, ja yhteisjuhlaan valmistauduttiin. Mutta suureksi hämmästykseksi kuultiin jotakin päivää ennen »yksi-mielisyyden päivää», että toimikunnassa oli syntynyt hyvin vakava yhteentörmäys: oli ruvettu neuvottelemaan, millä kielellä »Maamme» laulettaisiin juhlan päätökseksi. Suomalaiset olivat vaatineet, että kansallislaulu laulettaisiin suomeksi, jopa vetäneet esiin senkin, että heidän toverikuntansa kaikki jäsenet eivät edes ymmärtäneet muuta kuin äidinkieltänsä. Ruotsalaiset olivat yhtä kiinteästi korostaneet, että Runebergin laulu oli laulettava runoilijan omalla kielellä, joka oli Suomen sivistyskieli. Ellei niin tapahtuisi, loukattaisiin suuren runoilijan muistoa. Siihen he eivät katsooneet voivansa alistua. Oli nukuttu asian päälle, mutta

katsantokannat olivat vain jyrkentyneet. Sovinnolliset neuvottelut olivat kiristyneet, ääni ja sävy jäykistynyt. Ei mitään tuloksellista ratkaisua löydetty. Ei siis muuta neuvoa, kuin että koko yhteisjuhlahankkeesta oli luovuttava. Niinkuin tapahtuikin. Vähän myöhemmin tuli ruotsalaisen lyseon toverikunnan puheenjohtajalta suorasukainen kirje, jossa ilmoitettiin, että jotkut suomalaisen toverikunnan jäsenet olivat puhuneet loukkaavasti veljeskonventin jäsenistä. Kun se luettiin, oli suomalaisilla ilmoitettavana samanlainen syytös ruotsalaisia vastaan. Siis oli ruotsalaisille mitattava samalla tavalla kuin he olivat tehneet.

Tämä noottien vaihto ei kuitenkaan silloin vielä katkaisut sovinnollisia välejä, sillä lähetyskuntia kävi edelleenkin konventin kokouksissa molemmin puolin. Ellen aivan väärin muista, niin myöhemmin vierailut lakkasivat. Siihen lienevät kummallakin taholla vaikuttaneet Pohjalaisesta osakunnasta lähteneet tuulahdukset.

Konventilla oli Oulun suomalaisen yksityislyseon elämässä sangen suuri merkitys. Jäsenistössä oli paljon sellaisia, joille konventissa esiintyneet asiat ja yleensä sääntöjen määräämä suhtautuminen oli outoa. Ei jaksettu aina muistaa, että toverikunta rakentui vapaaehtoiseen sopimukseen, vapaasti harkittuihin ja omaksuttuihin ohjeisiin. Kun niiden rajoittavat määräykset ja varsinkin rangaistukset tulivat omalle kohdalle, tapahtui silloin tällöin, että kieltäydyttiin taipumasta. Ei selviydytty muka muutoin kuin eroamalla konventista. Usein sattui, että eronnut tai erotettu, joka oli samalla suljettu toverielämästä, niin ettei hänen kanssaan saanut kukaan konventtilainen puhuakaan, katui ja nöyryty, pyysi aivan liikuttavasti alistuneena anteeksi. Aina otettiin tällainen Canossaan mennyt mieluisasti yhteyteen jälleen. Konventti oli todella kasvatuslaitos, arvatenkin tehokkaampi kuin koulu opettajineen. Se osasi oikeammin arvioida kuin opettajat, mitä voi vaatia ja oli vaadittava kultakin järjestyneen yhteisön jäseneltä. Lakiansa se kunnioitti, »prokuraattorin» oli syytettävä pienistä ja suurista poikkeamisista,

joskus otettiin puolustelevat selitykset huomioon, paljon useammin täytyi siihen kunkin tyytyä.

Hyvän yhteishengen konventti loi jäsenistöön. Kaik- kialle maahan hajautuneet toverit ovat monta kertaa kokoon- tuneet matalaan »Bomaniin», entiseen koulutaloon vanhoja muistoja virkistämään. V. 1924 vietettiin koulun 50-vuotis- muistoa, johon valmistui toht. Walter J. Snellmanin toimit- tama juhlakirja »Oulun suomalainen Yksityislyseo 1874— 1890—1924. 50-vuotismuisto». Siinä ovat monet lyseon entiset oppilaat kirjoitelleet muisteloita erikoisissa oloissa toimineen koulunsa toiminnasta, ja toimittaja on utteralla työllä koonnut siihen elämäkerrallisia tietoja koulun perusta- jista, opettajista ja oppilaista. Suomalaisen oppikoulun his- toriaan tämä kirja tarjoaa huomionarvoisen lisän.

Entä koulun henki? Oli tietysti niitäkin, jotka ajattelivat tältäkin puolelta koulumme elämää. Suomalainen koulu, jonka oppilaat kokoontuivat kaikenlaisista kodeista, ehkäpä pieni vähemmistö ns. »sivistyneistä» kodeista, saattoi var- maan vakaviin mietteisiin sellaisiakin, jotka eivät tunteneet mielessään kielikiikkoa. Muistan erään vanhan rovastin, jonka molemmat haaksirikkoutuneet pojat olivat käyneet tätä koulua, vielä vuosikymmenien perästä syyttäneen suo- malaista lyseota heidän perhettään kohdanneesta onnetto- muudesta. Siihen syyttelyyn hänellä ei varmaankaan ollut mitään oikeutusta. Monessa pappilassa on ollut »pahapoika», joka ei ole siihen joukkoon joutunut seurustelunsa vuoksi suomenkielisten alempien luokkien lasten kanssa.

Rehtori oli ilmeisesti päättänyt tehdä voitavansa saadak- sensa pidetyksi yllä tässä koulussa, jonka johtajaksi hän oli nuorella iällensä tullut, hyvää henkeä ja järjestystä. Edellä on tullut lausutuksi huomautus, miltä hänen kykynsä ja ole- muksensa meistä oppilaista näyttivät sen tavoitteen saavut- tamiseen.

Se mieli, että me olimme edelläkävijöitä, perinteiden luo- jia, oli varmaan oppilaskunnassa jotenkin yleinen. Se ilmeni

siitä »laistakin», jonka konventin ensimmäinen polvi laati toverikuntaa varten. Vastuuntunnon herättäminen ja ylläpitäminen, kurin juurruttaminen toverikuntaan tuli konventin säännöissä hyvin voimallisena esiin. Toverikunta oli itsekasvatusjärjestö, jossa tämä pyrkimys oli ylinnä monien muiden tarkoituserien ohella. Nuorekasta huvittelua ei tietysti vierottu, päinvastoin: siitä nautittiin oikein terveiden, reippaiden poikien koko sydämen halusta. Konventti perusti ensimmäisenä vuonnansa, niinkuin on jo mainittu, erityisen pilalehden »Veitikan». Tähän hankkeeseen vaikutti kaiketi, että oli kaksi jäsentä, joilla oli suuria taipumuksia sen toimittamiseen: Teuvo (Frosterus) Pakkala ja Victor Laurell, edellinen humoristinen kirjailija, jälkimmäinen lahjakas piirtäjä, erittäin onnistunut pilakuvien piirtäjä. Todellinen vahinko on, että kun pietismin aalto puhalsi Ouluun ja tuntui lyseon opettajiinkin, niin muutamat oppilaat kiihkoutuivat polttamaan »Veitikan» kaikki vuosikerrat! Mitään siveyttä tai siivoutta loukkaavaa siinä ei ainakaan alkuaikoina ollut.

Pahojen tapojen vastustamiseen konventti koetti kovaa keskinäistä kasvatusta. Väkijuomia nautittiin siihen aikaan aivan sulassa tietämättömyydessä niiden oikeasta olemuksesta. Suuren tulipalon toisena päivänä 1882, jolloin sammutustyö jatkui vielä täydessä vauhdissa, neiti Olga Slottsberg, hyvin arvovaltainen »sivistysnyt» nainen, kulki sammuttajaparven luota toisen tykö väkijuomapullo toisessa, pikari toisessa kädessä kaatamassa ryyppyjä väsyneille koulupojille, joille voileipä ja maitolasi olisi ollut tervetullut ja tarpeellinen virvoitus. Ruotsalaisen lyseon rehtori Gustaf Marelius salli koulunsa yläluokkalaisten käydä ravintoloissa, ja hänen poikaansa haettiin talon hevosella Staffan Stoorelta, ulkoravintolasta, yöllä kotiin. Meiltä koulunkin puolesta kiellettiin ravintoloissa käynti. Ja konventin »lain» mukaan sen, joka oli ravintolassa nauttinut väkijuomia, vaikka ei ollutkaan päihtynyt eikä sen vuoksi sopimattomasti esiintynyt, oli asian laadun mukaan yhtenä tai useampana iltana istuttava vesikarahvi kädessä, juomalasi toisessa, ja kaadet-

tava lasiin vettä niille tovereille, jotka halusivat tulla juomaan. Ken oli loukannut puheessa tai muutoin toveriaan, tuomittiin astumaan »riitaveljensä» tykö kokoushuoneen lattialle ja paiskaamaan hänelle kättä. Röyhkeydestä tai ylimielisyydestä tuomittiin olemaan ovenavaajana lyhemmän tai pitemmän ajan. Tällaisiin rangaistuksiin yleensä kaikki taipuivat. Vaikeampi oli sovittaa koulussa sattuneita, tovereihin tai toverikuntaan kohdistuneita rikkeitä. Niistä aiheutui silloin tällöin toverikunnasta eroamisia, ja taisipa sattua sitäkin, ettei kaikkia tullut ensinkään sovitetuksi. Ehkä tuli toisinaan jousi liian kireälle jännitetyksi.

Tietääkseni siveellinen elämä oli puhdasta ainakin siihen asti, kunnes asevelvollinen pataljoona kokoontui Oulun kasarmiin. Sen jälkeen lienee tila jonkin verran huonontunut. Sattui muistaakseni pari kertaa, että konventissa käsiteltiin juttua, jossa pari konventin jäsentä oli syytettyinä siitä, että olivat hätyytelleet naisia kadulla. Rikosta pidettiin hyvin raskaana, mutta ainakin toisella kertaa muistaakseni syytös perustui kuvitteluun. Ellen erehdy, oli toisella kertaa rehtori konventin puheenjohtajalle valittanut tällaisesta asiasta. Valitettavasti asia koski nuorukaisia, joihin ei siinä vaiheessa pystynyt kunniantuntoon vetoaminen.

Tekee kuitenkin mieleni tähän sovelluttaa klassillista ohjetta, joka oli oppikirjassamme: »in magnis voluisse sat est» (»suurissa asioissa riittää sekin, että on yrittänyt parastaan»). Konventti yritti ymmärtääkseni valvoa kuria ja hyvää käytöstä keskuudessaan. Valitettavasti on muistoon jäänyt, että toverikunnastamme lähti yksilöitä, jotka huonosti palkitsivat kodin, vanhempien ja sisarusten suuren uhrauksen ja paljon vaivan. Meni koko koti aivan perikatoon yrittäessään luoda pojalle edellytyksiä päästä oppikoulun avulla kohoamaan laajemmille vaikutusaloille. Renttuja, häpeän ja kurjuuden kuiluun sortuneita lienee jokaisen oppikoulun osalla. Ei jaksanut Oulun suomalainen lyseokaan kokonaan vältyä tältä katkeralta kokemukselta. Mutta vilpöntä pyrkimystä tämän onnettomuuden välttämiseen ei puuttunut.